

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-73>

УДК 659.235:631

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА ЦІЛЬОВА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

THE ESSENCE, PRINCIPLES AND TARGET ORIENTATION OF AGRICULTURE EXTENSION SERVICES

Красніцький Олександр Вікторович

здобувач третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти
ступеня доктора філософії,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5440-565X>

Krasnitskyi Oleksandr

Kherson State Agrarian and Economic University

У статті розкрито сутність та еволюцію дорадництва, що є необхідним підґрунтям для визначення принципів та цільової спрямованості дорадчих служб. Підкреслено провідну роль дорадництва у забезпеченні сталого сільського розвитку, його вагомий внесок у підвищення добробуту та ефективності функціонування малих сільськогосподарських підприємств. Розглянуто історичні витоки сучасного дорадництва. Проаналізовано традиційну модель дорадництва. Обґрунтовано парадигмальний зсув в еволюції дорадництва – від технократичної моделі до формування дорадчих послуг, що ґрунтуються на принципах діалогу, індивідуалізації та комплексності, з урахуванням соціально-політичного контексту та людського потенціалу. Акцентовано увагу на значному зростанні наукового інтересу до проблематики дорадництва на початку нового тисячоліття. Доведено доцільність функціонування інституту дорадництва та необхідність його адаптування до сучасних умов.

Ключові слова: трансформації, сталий сільський розвиток, передача знань, соціально-політичні аспекти, малі сільськогосподарські підприємства.

The article reveals the essence and evolution of agricultural extension as a key institution of the global agricultural sector, which is a necessary basis for determining the principles and target orientation of agricultural extension services. The purpose of the publication is to study the essence, principles and target orientation of extension services in the context of modern transformation processes. The author emphasizes the leading role of agricultural extension in ensuring sustainable rural development, its significant contribution to improving the welfare and efficiency of small agricultural enterprises. The historical origins of modern agricultural extension, dating back to the Green Revolution and its focus on the large-scale dissemination of agrotechnical knowledge to ensure food security in the postwar period, are considered. The traditional model of agricultural extension, based on the one-way transfer of knowledge from expert advisers to agricultural producers, is analyzed and its limitations related to the ignoring of socio-political aspects of agricultural production are identified. The paradigm shift in the evolution of extension services from the technocratic model to the formation of agricultural extension services based on the principles of dialogue, individualization and comprehensiveness, taking into account the socio-political context and human potential, is substantiated. Attention is focused on the significant increase in scientific interest in the problems of agricultural extension at the beginning of the new millennium, which is confirmed by the exponential increase in scientific publications in specialized publications. It is emphasized that modern extension is a dynamic and evolving system. It is noted that the current stage of extension development requires the integration of socio-political dimensions to ensure sustainable rural development. The relevance of agricultural extension in the context of modern transformations and the growing importance of sustainable rural development is proved. Prospects for further research include studying the world experience of organizing advisory activities and determining the prospects for its implementation in Ukraine.

Keywords: transformations, sustainable rural development, knowledge transfer, socio-political aspects, small agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Сільське господарство, як вид діяльності, що залежить від природних факторів, кліматичних умов, біологічних процесів та соціально-економічного контексту, має низку специфічних особливостей, що визначають потреби сільськогосподарських виробників (особливо малих) у постійній підтримці та адаптації до змін. Забезпечення продовольчої безпеки, поряд із залежністю від погодних умов; ризиків, що пов'язані зі шкідниками та хворобами рослин і тварин; волатильністю ринків сільськогосподарської продукції; необхідністю впровадження ресурсозберігаючих технологій та забезпечення сталого управління природними ресурсами – це ключові виклики, з якими щоденно стикаються аграрії, і які визначають необхідність забезпечення стабільного та ефективного функціонування аграрного сектору [6]. В цих умовах, саме сільськогосподарські дорадчі служби забезпечують підтримку сільськогосподарських виробників щодо їх конкурентоспроможності та реалізації сталого сільського розвитку.

Традиційні моделі поширення знань, що обмежувалися донесенням готових технологічних рішень, поступово втрачають свою актуальність. Сучасні виклики вимагають переходу від односторонньої передачі знань до сільськогосподарських дорадчих послуг, що ґрунтуються на принципах діалогу, індивідуалізації та комплексності. Такі послуги мають враховувати не лише технологічні аспекти, але й економічні, соціальні та екологічні виміри аграрного виробництва.

Відсутність чіткого концептуального базису дорадчих послуг ускладнює розробку їх ефективних моделей, формування стандартів якості та об'єктивну оцінку їх впливу на функціонування сільськогосподарських виробників та розвиток сільських територій. Різноманітність форм та моделей організації сільськогосподарських дорадчих служб, від державних установ до приватних підприємств та громадських ініціатив, також ускладнює узагальнення та виявлення спільних закономірностей їх функціонування.

Таким чином, дослідження сутності, принципів та цільової спрямованості діяльності сільськогосподарських дорадчих служб є актуальним та важливим науковим завданням, що має не лише теоретичне, але й практичне значення для підвищення ефективності підтримки сільськогосподарських виробників та сталого сільського розвитку в умовах постійних змін та зростаючої невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання дорадництва тривалий час є предметом наукового інтересу як українських, так і зарубіжних дослідників, що знайшло відображення у численних публікаціях та наукових статтях. Так, В. Савченко та Л. Кононенко у своїх наукових працях надали рекомендації щодо вдосконалення інформаційного забезпечення малих агропідприємств через співпрацю з регіональними дорадчими службами [5]. В. Грановська зосередила увагу на обґрунтуванні ключових напрямів дорадчої діяльності, що спрямовані на формування ефективної моделі сталого сільського розвитку [1]. Ю. Кирилов присвятив дослідження специфіці дорадчої діяльності як інструменту для досягнення цілей збалансованого сільського розвитку, а також розробці пропозицій щодо його оптимізації [3]. Н. Коваль здійснила комплексний аналіз сутності дорадчої діяльності, виявила перешкоди на шляху розвитку дорадництва в Україні, дослідила організацію сільськогосподарського дорадництва в Польщі та запропонувала практичні рекомендації для підвищення ефективності вітчизняних дорадчих служб [4]. Теоретичні аспекти сучасного сільськогосподарського дорадництва як соціально-економічного інституту були обґрунтовані С. Євчу [2]. Проте, віддаючи належне здобуткам цих науковців, незважаючи на визнання критичної ролі сільськогосподарських дорадчих служб у забезпеченні як підтримки сільськогосподарських виробників, так і забезпеченні реалізації сталого сільського розвитку, питання щодо їх сутності, основоположних принципів діяльності та цільової спрямованості потребують подальших досліджень.

Мета дослідження полягає у дослідженні сутності, принципів та цільової спрямованості діяльності дорадчих служб у контексті сучасних трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовому аграрному секторі сільськогосподарське дорадництво, що в англійській літературі часто позначається як "agricultural extension" – дослівно "поширення сільськогосподарських знань", виступає ключовим інститутом. Його діяльність є вагомим складовою розвитку людського капіталу на сільських територіях, оскільки воно забезпечує малі форми господарювання в аграрному секторі, зокрема фермерські господарства, необхідними знаннями та інформацією. Це, в свою чергу, створює підґрунтя для підвищення добробуту сільських виробників

зростання ефективності їхньої господарської діяльності [1].

Витоки сучасного дорадництва сягають часів Зеленої революції, коли зусилля були спрямовані на масштабне поширення агротехнічних знань та інновацій для забезпечення продовольством повоєнного світу [11].

На початковому етапі становлення дорадництва розглядалося як інструмент для налагодження ефективної комунікації між науковцями-експертами та сільськогосподарськими виробниками. Основною метою такого підходу було підвищення врожайності та доходів сільськогосподарських виробників, що, в свою чергу, мало сприяти здійсненню політичного контролю в сільських регіонах, забезпеченню продовольством стрімко зростаючого повоєнного населення та створенню економічних стимулів для стримування міграції сільського населення до міст [7]. У цей період превалював підхід відповідно до якого сільськогосподарські знання генеруються "експертами", а вже потім передаються сільськогосподарським виробникам у вигляді готових рекомендацій [8].

Модель передачі знань базується на концепції односпрямованого потоку інформації. Коли малі сільськогосподарські виробники не сприймають нові технології, науковці та соціологи схильні пояснювати це їх неознаністю останніх. Такий підхід обґрунтовує ідею щодо необхідності «навчання малих сільськогосподарських виробників».

Хоча історично перші форми дорадчих послуг мали на меті і контроль над сільським населенням, саме Зелена революція стала каталізатором розвитку інституту дорадництва у його сучасному розумінні. Протягом тривалої історії, концепція дорадництва переживала періоди зростання та спаду, що було пов'язано з переосмисленням наслідків інтенсивного, технологізованого сільського господарства та дискусіями навколо мальтузіанських прогнозів голоду [10]. Неодноразово виникали ситуації, коли ефективність дорадчих послуг ставилася під сумнів через їх обмежений вплив на суспільні зміни та соціально-економічний розвиток сільських територій. Проте, незважаючи на періодичну критику, дорадництво продовжувало розвиватися, залишаючись переважно у фокусі таких видів діяльності як агрономія, економіка, соціологія тощо.

Початок нового тисячоліття характеризувався значним зростанням кількості наукових публікацій з питань дорадництва. Аналіз нау-

кометричних баз даних, таких як Scopus, свідчить про експоненційне збільшення публікацій у профільних журналах, що свідчить про активізацію досліджень у цій сфері [9].

Сучасне дорадництво характеризується динамічним розвитком, що зумовлено чітким усвідомленням його ключової ролі у процесах аграрних перетворень та забезпеченні сталого сільського розвитку. Хоча важливість поширення аграрних знань є загальноновизнаною, традиційні підходи до цього процесу все частіше піддаються конструктивній критиці. Основний недолік полягає у недостатній увазі до соціально-політичних аспектів сільськогосподарського виробництва, що обмежує ефективність дорадчих ініціатив. Еволюція дорадництва історично відображає парадигмальний зсув: від моделі, що зосереджувалася на збільшенні виробництва шляхом односторонньої передачі технологій від дорадників до сільськогосподарських виробників, до розуміння необхідності формування дорадчих послуг, що ґрунтуються на принципах діалогу, індивідуального підходу та комплексності. Сьогодні ефективно дорадництво має виходити за межі технологій, охоплюючи питання розподілу влади, специфіки місцевого контексту та розвитку людського потенціалу [9].

Актуальність дорадництва в сучасних умовах беззаперечно зростає, що пов'язано із посиленням усвідомлення його фундаментальної ролі у контексті аграрних трансформацій та забезпеченні сталого сільського розвитку. Незважаючи на загальне визнання важливості дифузії сільськогосподарських знань, традиційні підходи до цього процесу все частіше піддаються ґрунтовній критиці. Ключовим недоліком зазначених підходів є недостатня увага до соціально-політичних аспектів сільськогосподарського виробництва.

Висновки. Сільськогосподарське дорадництво відіграє провідну роль у розвитку людського капіталу на сільських територіях, сприяє підвищенню добробуту сільського населення та уможлиблює забезпечення ефективності функціонування сільськогосподарських виробників.

Традиційна модель дорадництва, орієнтована на односторонню передачу технологій, піддається обґрунтованій критиці за ігнорування соціально-політичних аспектів сільського господарства та недостатній вплив на комплексний розвиток сільських територій.

Сучасне дорадництво є динамічною системою, що еволюціонує, усвідомлюючи необхід-

ність виходу за межі вузькотехнічного підходу та інтеграції соціально-політичних вимірів для забезпечення сталого сільського розвитку. В умовах сучасних аграрних трансформацій та зростаючої важливості сталого сільського розвитку, роль дорадництва є беззаперечно актуальною, незважаючи на триваючу кри-

тику традиційних підходів та необхідності їх адаптації до нових викликів.

Перспективами подальших досліджень є вивчення світового досвіду організації дорадчої діяльності та визначення перспектив його імплементації в Україні у контексті євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грановська В., Кононенко Л., Савченко В. Функціонування дорадчих служб у контексті забезпечення сталого сільського розвитку. *Економіка та суспільство*, 2024. (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111>
2. Євчу С. А. Інституціональна сутність системи сільськогосподарського дорадництва в Україні. *Інноваційна економіка*, 2024, (1), 76–83. 10.37332/2309-1533.2024.1.9
3. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Кононенко Л. В. Агроконсалтинг як інструмент забезпечення реалізації сталого сільського розвитку. *Економічний простір*. 2024. № 193. С. 102–108 DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.102-108>
4. Коваль Н. В. Сільськогосподарське дорадництво в Україні: сутність, проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 21. С. 36–43. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.21.36
5. Савченко В., Кононенко Л. Оптимізація функціонування малих сільськогосподарських підприємств у контексті співпраці з регіональними дорадчими службами. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2022, (14), 43–51. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.6>
6. Anderson J. R., Feder G. Agricultural extension. *Handbook of agricultural economics*, 2007, 3, 2343–2378. [https://doi.org/10.1016/S1574-0072\(06\)03044-1](https://doi.org/10.1016/S1574-0072(06)03044-1)
7. Birkhaeuser, D., Evenson, R. E., Feder, G. The economic impact of agricultural extension: A review. *Economic development and cultural change*, 1991, 39(3), 607–650. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/451893>
8. Chambers R., Ghildyal B. P. Agricultural research for resource-poor farmers: the farmer-first-and-last model. *Agricultural administration*, 1985, 20(1), 1–30. [https://doi.org/10.1016/0309-586X\(85\)90063-9](https://doi.org/10.1016/0309-586X(85)90063-9)
9. Cook B. R., Satizabal P., Curnow J. Humanising agricultural extension: A review. *World Development*, 2021, 140, 105337. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105337>
10. Malthus T. An essay on the principle of population. In *British Politics And The Environment In The Long Nineteenth Century*, 2023. (pp. 77–84). Routledge.
11. Pingali P. L. Green revolution: impacts, limits, and the path ahead. *Proceedings of the national academy of sciences*, 2012. 109(31), 12302–12308. <https://doi.org/10.1073/pnas.0912953110>

REFERENCES:

1. Hranovska, V., Kononenko, L., & Savchenko, V. (2024). Funktionsuvannia doradchych sluzhzb u konteksti zabezpechennia staloho silskoho rozvytku [Functioning of advisory services in the context of sustainable rural development]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111>
2. Ievchu, S. A. (2024). Instytutsionalna sutnist systemy silskohospodarskoho doradnytstva v Ukraini [Institutional essence of the agricultural advisory system in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, (1), 76–83. 10.37332/2309-1533.2024.1.9
3. Kyrylov Yu. Ie., Hranovska V. H. & Kononenko L. V. (2024). Ahrokonsaltnykh yak instrument zabezpechennia realizatsii staloho silskoho rozvytku [Agricultural consulting as a tool for ensuring the implementation of sustainable rural development]. *Ekonomichniyi prostir - Economic space*. Vol. 193, pp. 102–108 DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.102-108>
4. Koval N. V. (2022). Silskohospodarske doradnytstvo v Ukraini: sutnist, problemy ta perspektyvy rozvytku [Agricultural advisory services in Ukraine: essence, problems and prospects of development]. *Ahrosvit – Agrosvit*. № 21. S. 36–43. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.21.36
5. Savchenko, V., & Kononenko, L. (2022). Optymizatsiia funktsionuvannia malykh silskohospodarskykh pidpriemstv u konteksti spivpratsi z rehionalnymi doradchymy sluzhzbamy [Optimization of the functioning of small agricultural enterprises in the context of cooperation with regional advisory services]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika – Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (14), 43–51. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.6>

6. Anderson, J. R., & Feder, G. (2007). Agricultural extension. *Handbook of agricultural economics*, 3, 2343-2378. [https://doi.org/10.1016/S1574-0072\(06\)03044-1](https://doi.org/10.1016/S1574-0072(06)03044-1)
7. Birkhaeuser, D., Evenson, R. E., & Feder, G. (1991). The economic impact of agricultural extension: A review. *Economic development and cultural change*, 39(3), 607–650. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/451893>
8. Chambers, R., & Ghildyal, B. P. (1985). Agricultural research for resource-poor farmers: the farmer-first-and-last model. *Agricultural administration*, 20(1), 1–30. [https://doi.org/10.1016/0309-586X\(85\)90063-9](https://doi.org/10.1016/0309-586X(85)90063-9)
9. Cook, B. R., Satizabal, P., & Curnow, J. (2021). Humanising agricultural extension: A review. *World Development*, 140, 105337. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105337>
10. Malthus, T. (2023). An essay on the principle of population. In *British Politics And The Environment In The Long Nineteenth Century* (pp. 77–84). Routledge.
11. Pingali, P. L. (2012). Green revolution: impacts, limits, and the path ahead. *Proceedings of the national academy of sciences*, 109(31), 12302–12308. <https://doi.org/10.1073/pnas.091295310>